

Щодо викладання у школі основ християнської етики, то треба, по-перше, з'ясувати сам предмет, який пропонують вивчати в школі. Дехто насторожується: чи це не те саме, що й “Основи православної культури” в Росії, яке у виконанні російських батюшок близьке до того, що в російській армії замінює політвиховання? Інші, американізовані ліберали, запитують, чи не буде тут насильства над вірними - юдеями чи мусульманами? Але найчастіше протестують ті, що невдоволено мимрять “проти”. Що ж, мовляв, виходить: чотири покоління йшли шляхом просвітництва, науки й прогресу, а тепер – знову назад?

Отже, основний опір творять навіть не комуністи, які тепер є православними комуністами, а той масив інертної бездуховності, який приймає обряд і атрибути, але тільки не етику максималізму – не заповіді й не ідеали. Вони хотіли б щось на зразок науки “про здорове й корисне”, якоїсь валеології, щось від пророкувань Глоби, якихось таємниць Сходу або екстрасенсів у поєднанні народною медициною. Цей рівень профанності навіть не назвеш поганством. Це - наївний матеріалізм, замішаний на забобонах, повір'ях і звичаях.

Ми живемо в часи занепаду філософської думки і великого занепаду релігійної культури. На мілинах особливо галасують люди напівосвічені. У них свої поняття про свободу, про релігію, про право і мораль. Ми мало думаємо про духовне здоров'я народу. Мало думаємо про джерела й про причини. Саме тому 15 років наша школа втрачає навіть той рівень, що мала. Бо тоді принаймні декларовано якісь правила, якісь цінності та ідеали.

Що лягло в основу європейської культури? Запитайте про це наших випускників середньої школи. Вони думають, що капітал... Мало хто скаже: Біблія, антична філософія, римське право. А фактично тип західної людини формувала християнська етика й суворі заповіді. Без цієї абетки нема культури. Хіба не на цьому тримається філософія, етика, естетика Канта? Без релігійного виховання, без біблійної основи в людини немає підґрунтя культури. Це відчули педагоги трьох західних областей України, де ще зберігалась релігійна традиція. Там вивчають основи християнської шкетики – без розпорядження згори, а за логікою здорового глузду і через чуття самозбереження.

Чи не буде тут насильства над дітьми іншої віри? Але ж вивчення релігії не є ідеологічною обробкою. Культурні люди вивчають навіть зовсім чужі релігії, не тільки споріднені, як християнство, юдаїзм, мусульманство. Релігія – це передумова культури й моралі. Без релігійної основи людина приречена на половинність і в освіті, й у культурі. Усі

поняття й символи закладено там. Ми схожі на міщанина Журдена, який не знав, що говорить прозою.

*Стаття з газети “Наша віра”  
(№5 за 2005 рік)*

*Кириленко С., Команєва О.*

## **ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ “ЕТИКА ВІРИ”**

Одним з гарантованих прав, контрольованих державою, є право на освіту. В незалежній Україні законодавчо обґрунтовано право вибору закладу освіти залежно від фінансових можливостей батьків, їх бачення майбутнього працевлаштування дитини та її здібностей. Зміст освіти, окрім обов'язкового, стандартизованого компоненту, який мають забезпечувати державні загальноосвітні школи, включає варіативний компонент за вибором. В ролі виховного предмету, що має навчати учнів правильної поведінки, з 1 вересня для 5-6 класів введено обов'язковий позарелігійний предмет “Етика”, більшу частину змісту якого займають правила світського етикету. З метою соціальної адаптації дітей та молоді, формування у них особистісної громадянської та світоглядної позиції, культури життя на основі духовно-моральних цінностей за дорученням Президента України №1-1/657 від 8.07.05 р. Міністерство освіти і науки України має розробити зміст факультативних навчальних курсів з етики віри та релігієзнавства. В межах такого формулювання виникло декілька концептуальних підходів до визначення змісту майбутніх навчальних курсів.

Ініціативно виступили представники релігійної освіти християнських конфесій. З 1992 року Українська Православна й Греко-Католицька Церкви за згодою обласних і міських держадміністрацій та батьківської громади й за участю обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти реалізували навчальні факультативні курси з основ християнської моралі та християнської етики в загальноосвітніх школах 10 областей. В Запорізькій та Київській областях впроваджувався факультатив “Основи православної культури”. В основі курси мали відроджені “Закон Божий” та “Християнська етику”, які

викладалися в царській Росії в початкових школах та гімназіях з літургійними компонентами і мали катехитичний зміст.

Об'єктивно, саме християнські Церкви, які збереглися в буремні пореволюційні роки, лишалися стабілізуючою для суспільства і виховною інституцією, орієнтованою на духовну допомогу кожній людині незалежно від її соціального статусу. На жаль, інтра- та екзоклерикальні процеси розділили християнство на різні за підпорядкуванням й обрядовістю конфесії та сфери їх впливу. В Україні, нинішню територію якої історично багаторазово роз'єднували поміж державами із західним (католицьким) та східним (православним) церковним підпорядкуванням, в якій досить поширеними були іудаїзм та мусульманство, разом із незалежністю та зняттям заборон на свободу совісті значно поширився вплив протестантських церков (до 50% числа віруючих християн), а також різноманітних сект, в тому числі з руйнівним впливом на психіку.

На церкви та релігійні організації, які мають рівні права на свободу совісті, держава законодавчо не може впливати. Оскільки процес впливу Церков на державу законодавчо не упорядкований, Українська Православна Церква МП прийняла у 2000 році й активно реалізує соціальну програму допомоги державним інституціям, що функціонально є втручанням у справи держави, в тому числі в світську освіту. Вимогою Церкви є зміна змісту природничих предметів за біблійними позиціями, на що немає підстав згідно із Законом України "Про свободу совісті та релігійні організації", тому що "не допускається обмеження на ведення наукових досліджень,... пропаганду їх результатів або включення їх до загальноосвітніх програм за ознакою відповідності чи невідповідності положенням будь-якої релігії чи атеїзму"(ст.6). Тому законодавчо світська освіта, з одного боку, має право визначати зміст навчальних курсів і предметів, а, з другого боку, відповідно до статті 3, не має права примушувати до якоїсь релігії чи атеїзму.

Свобода громадянина України гарантована при виборі релігійного, атеїстичного чи науково-обґрунтованого світогляду і відповідного способу життя. Дати основні поняття об'єктивно і толерантно може саме загальноосвітня школа. Недільні школи при конфесіях навчають дітей культовим відправам, часто сприяючи соціальній диференціації на релігійній догматичній основі. Наукове вивчення впливу різних релігій на людську свідомість, історичної достовірності подій, про які оповідається в священних книгах, що збереглися, відображено в наукових працях фахівців з релігієзнавства, теології (богослов'я), історії, археології, мистецтвознавства, психології. В шкільні ж підручники з історії та літератури включається розрізнена,

еклектична і не завжди адаптована до вікового сприйняття інформація про окремі події, пов'язані з Біблією та становленням християнства в Київській Русі.

Християнство, на відміну від язичництва, вважається монотеїстичною релігією. Різні християнські конфесії вчать поклонятися єдиному Богу, але трактують його ім'я і особу по-різному. З трійці Отець-Син-Дух Святий одні поклоняються тільки Сину Божому Ісусу як Богу, інші - Духу Святому (в католицизмі – філіокве), треті – Трійці як трьом Богам, четверті – Святій Трійці як єдиному Богу. І як пояснити прагматикам святкування однієї історичної події – Різдва Христового – двічі з інтервалом у два тижні? Якщо традиційні церкви визнають Святе Письмо в повному обсязі як основу християнських літургій, то деякі протестантські церкви Старий Завіт вважають подібним іудейській Торі і визнають тільки Новий Завіт. Виникає питання: чому при перекладі Біблії українською російське слово "завет", що означає договір, союз людини з Богом, замінено на українське "заповіт", що означає "завещание" після смерті? Навіть ім'я Христа в різних конфесіях пишеться то з однією, то з двома "І". Подібних питань виникало чимало при викладанні курсів християнської етики в загальноосвітній школі.

Будь-яка Церква не вітає гностичні прагнення людини, а вимагає просто виконання догматичних настанов. Обрядовість є таїнством, у яке посвячений клір. Викладання ж в загальноосвітніх школах моральних основ християнства вимагає постійного пояснення архаїчних текстів, які є скоріше символічними, а не буквальними. Трагування біблійних текстів, які відрізняються від оригіналів внаслідок багаторазових перекладів і вилучення текстів, що Церква вважає єретичні, вже 2000 років є предметом богословських дискусій. Найдревніші ж дохристиянські письмена з Старого Завіту, знайдені в Кумранських печерах на березі Мертвого моря, зберігаються в архівах Ватикану.

Дієвість християнських конфесій визначається прихожанами за їх виховним та зміцнюючим впливом, наданням ними віри в краще якщо не земне, то небесне життя після смерті. Але за 2005 років нової ери історії людства, відлік якої ведеться від Різдва Христового, головною заслугою Ісуса поцінюється не тільки його жертва заради звільнення людей від першородного гріха і спасіння, а й його функція Вчителя, який розкрив членам феодального суспільства демократичні засади, гуманістичні принципи співіснування. Він навчав людей звертатися з молитвою до Отця Небесного як до свого батька і Бога, вірити в нього. Саме моральні настанови високодуховного Вчителя Ісуса Христа, як жити без гріха в

любові до Бога і ближнього свого, і є міжконфесійною педагогічною основою християнства.

Демократичні принципи християнства, прийняті за ідеологічну основу в країнах з демократичним ладом, в Україні, за даними соціологічних опитувань Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О.Разумкова, проведених 5-12 вересня серед 2011 респондентів віком від 18 років з усіх регіонів України, сприймаються майже третиною населення. Релігійні переконання взагалі впливають на поведінку 22,3% опитуваних чоловіків та 30,5% жінок, а мораль – відповідно на 52,4% та 61,1%. Найважливішим чинником опитувані вважають обов'язок перед близькими (80,5% чоловіків і 82,9% жінок). На питання, чи може бути моральною, порядною, чесною невіруюча (нерелігійна) людина, ствердно відповіло в цілому 75%, і тільки на Заході “так” зазначило 50,5%. Взагалі, Західний регіон відзначається найбільшою релігійністю, там вважають, що релігійні переконання впливають на поведінку, 62,3% опитаних. Тому і відсоток таких, що вважають обов'язковим викладання християнської етики в загальноосвітніх школах, там найбільший – до 52,5%. Там же і більшість відповіла ствердно на питання про обов'язкове викладання релігієзнавства - 49,6%, етики віри (етики, побудованої на релігійних, але позаконфесійних засадах) - 32,6%, етики (позарелігійної науки про мораль) - 49,9%. В цілому приблизно половина опитуваних вважає, що перераховані предмети мають вивчатися добровільно.

Стосовно змісту і мети вивчення предметів “Християнська етика”, “Основи християнської культури”, “Основи православної культури”, “Етика віри” 56,2% респондентів визначилися як до вивчення історії релігії, моральних заповідей, що їх містять різні віровчення, без виховання релігійності дітей та долучення їх до Церкви. Обґрунтуванням необхідності введення релігійної освіти в загальноосвітніх школах є те, що це відповідає традиції наших предків (56,1%), що релігійність – основа моральності (54,9%), що релігійність – невід'ємна риса національної свідомості (49,5%), що це прийнято у Європі (40,8%), тому що державна освіта багато десятиліть насаджувала атеїзм (37,0%), внаслідок того, що церкви і релігійні організації не в змозі організувати необхідну кількість недільних шкіл (35,3%). Контраргументами є те, що викладання релігійних предметів у загальноосвітній школі може призвести до дискримінації дітей з сімей, які сповідують іншу, ніж ту, що викладається в школі, релігію (40%), що релігійну освіту діти можуть отримати в недільних школах і сім'ї (37,4%), що викладання релігійних предметів у загальноосвітніх школах суперечить Конституції України,

згідно з якою школа відділена від церкви (32,5%), та принципу свободи совісті (21,3%).

Аналіз важливості 11 якостей, які може виховати у дитини сім'я, показав роль релігійності лише на десятому місці (на Заході – четверте). Серед 16 життєвих цінностей громадян релігія займає останнє місце.

Від державної загальноосвітньої школи 37,8% опитуваних чоловіків очікує навчання дітей основам наукових дисциплін, 28% - навчання дітей мислити самостійно і діяти відповідально, 18,9% - виховання у дітей таких якостей, як моральність, порядність, чесність, 5,1% - навчання дітей спілкуванню в колективі, а 1,7% - виховання у дітей релігійності. Жінки надають виховним аспектам більшого значення.

Більше половини опитуваних чоловіків (52,2%) і жінок (57,4%) вважають, що характер державної освіти має бути нейтральним стосовно релігії та атеїзму.

Виходячи з вищенаведеного, саме факультативний навчальний курс “Етика віри” може бути таким, що враховуватиме всі аргументи “за” і “проти”, тим більше, що за його добровільне вивчення висловилося 54,3% респондентів. Але при визначенні змісту і мети програми курсу виникає безліч проблемних аспектів.

70 років державного атеїзму призвели до панування подвійної моралі і лицемірства, цинізму і скептицизму у трьох поколіннях, в тому числі у нинішніх батьків і вчителів. Діти виховуються у суспільстві споживачів з мотиваціями мати, володіти і отримувати задоволення, які культивуються ЗМІ, рекламою і прикладами з життя еліти. Демократичні свободи у побуті підмінюються всюдозволеністю, а мораль по-різному трактується для самовипрадовування власних бажань. Кримінально-комерційна культура та ідеологія, прагматизм, культ кримінального героя на екранах, розшарування суспільства на VIP-еліту, середній клас і люмпенізовану більшість – те, з чим стикається дитина повсякчас. У шкільних колективах лідерами часто є діти з забезпечених сімей, які хизуються перед біднішими, насаджують жорстокі нрави.

Суперпроблемою є сімейне виховання. Культ дитини в сім'ї робить з неї самовдоволеного егоїста, будь-які бажання якого мають здійснюватися оточенням. І, навпаки, тоталітарне відношення до дитини як до власності, що відбивається і на виборі батьками релігії для дитини, сприяє або її безучасній покірності, або протестній поведінці, намаганням виходу в іншу реальність – віртуальну, вуличну чи в стан штучної радості від наркотичних речовин, музики і рухів на дискотеках. Вчащаються випадки суїциду як виходу з безвихідного стану. Захищаючи себе, дитина починає обманювати, шукає підтримки у сумнівних компаніях, вчиться

бойовим мистецтвам, попадає у секти з сатаністським ухилом, вчиться чорномагічним прийомам. В результаті вона втрачає або свободу, або психічне здоров'я, або життя. А причиною є незформовані навички соціалізації і власної поведінки у дітей та молоді, їх фактична незахищеність.

Дітям необхідні для впевненості в житті і психологічного комфорту любов і турбота близьких, віра в справедливість і надія на благополучне майбутнє життя, реалізацію власних здібностей. Вона має усвідомити власні можливості і потребу в ній держави і суспільства, визначити мету життя і правила моральної поведінки.

Суспільна моральність залежить від рольових функцій людини, духовна є світоглядною, стрижневою для принципів і переконань на все життя.

Як прищепити віру в себе, в людей, в Бога, в життя зневіреній дитині? Людина – це складна система систем, і підхід до формування дитини з особи до особистості має бути системним.

Діти не витримують голослівності, обману, неповажання себе, жорстокості, несправедливості. Тому дуже важливим є підбір кадрів викладачів курсу за фактичною моральністю та духовністю, а не лише наявністю дипломів чи приналежності до релігії.

Добро і зло як альтернатива можуть бути відносними в залежності від характеру людини і розміння нею власної користі. Ми розуміємо, що природа – лабораторія Творця, а людина – співторець. Українське прислів'я “Добро доброти стоїть на заваді” ілюструє двоякість розуміння добра як матеріального накопичення і як символу світлої духовності.

Новизна постановки питання про принципово новий світоглядний підхід в світській освіті вимагає розробки понятійного апарату. Що таке душа, дух, на основі яких визначається духовність? Формулювання в нерелігійних концепціях, що духовність є поведінковим проявом (незрозуміло чого), ніяк не співпадають з взагалі не роз'ясненими релігійними поняттями. Визначні вчені людства змушені були або підтримувати наукове атеїстичне реноме, ховаючи власну релігійність, або підкорятися середньовічним релігійним і світоглядним догмам на базі вчень Платона і Арістотеля, приховуючи наукові здобутки, які Церква вважала за ересі. Прогрес людства ХХІ століття потребує і прогресу у відносинах Церкви і науки, від якого виграють обидві інституції, а також освіта.

Неконкретизоване поняття Бога виправдовує рівність релігій світлих (“І сказав Бог – нехай буде Світло!”), як християнство, так і

темних, що наслідуються від древніх культів Ваалу, людських жертвоприношень. Аналізу їх впливу на свідомість науково не зроблено.

Дитина апріорі сприймає твердження тільки в ранньому дитинстві, пізніше вона починає сумніватися. Тому моральність і духовність мають бути доказовими. Якщо дитина на прикладах не зрозуміє, що чесно жити корисніше, вона не повірить. Побутова і законодавча безкарність посилюють протиріччя між словом і думкою, словом і вчинком, декларативністю і діями. Це приводить до безвір'я, безнадії, безвідповідальності і вміння хитрувати, знищення природної совісті як відчуття добра і зла. Людина перестає вірити в людей, в себе. І тільки віра в Бога спасає, підтримує, вселяє надію, несе любов. Духовна культура є основою моральності і культури життя. Віра є індивідуальною, але і для держави та її нації відношення до Бога є найважливішим, що закріплено в Конституції України.

*Веселаго Н., Мартянов П.*

## **ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ЕТИКИ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ: ПРОБЛЕМА ЧИ ВИБІР?**

Здається, що офіційно вибір на користь предмету „Християнська етика в українській культурі” зробили усі: і так звані „традиційні Церкви”, і влада. Зроблений крок, втім, полишає ще багато можливостей для роздумів.

По-перше, хто викладатиме в освітніх закладах цей предмет? Нами пропонується принагідно використати досвід не тільки західних регіонів України, зокрема Львова, Івано-Франківська тощо, а й Національного університету „Острозька Академія”. Коли 24 березня 2000 року Рівненська обласна Рада прийняла рішення про запровадження предмету християнська етика в школах Рівненщини, то Національний Університет „Острозька Академія” став одним із базових центрів підготовки викладачів християнської етики. Створення факультету підготовки викладачів християнської етики викликало, відповідно й набір студентів.

Для Одеського регіону таким базовим навчальним закладом міг би стати Інститут вдосконалення вчителів (який вже виступив із відповідною ініціативою) та Південноукраїнський державний